
Савенкова Л. В., Харитоненко О. І.

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова (м. Київ, Україна)

ІНФОРМАЦІЙНА ПІДТРИМКА БІБЛІОТЕКАМИ ПРОТИСТОЯННЯ «HATE SPEECH»

Нещодавнє соціологічне дослідження Київського міжнародного інституту соціології «Безпека в Інтернеті» продемонструвало, що молоді люди найчастіше, порівняно з іншими групами, стикаються з мовою ворожнечі і, на жаль, саме вони схильні її ігнорувати. Університетська спільнота завжди обстоює принципи толерантності та заперечення будь-яких форм дискримінації. Відтак перед закладом вищої освіти щороку, з кожним новим набором студентів, постає завдання з'ясувати рівень розуміння здобувачами освіти означеної проблеми, організувати і провести виховну роботу в цьому напрямку. Роль бібліотеки в цих процесах може бути пов'язана з проведенням анкетувань, інформаційним забезпеченням, медіацією просвітницьких заходів.

Ключові слова: мова ворожнечі; мова ненависті; толерантність; політики толерантності в ЗВО

Savenkova L. V., Kharytonenko O. I.

National Pedagogical Dragomanov University (Kyiv, Ukraine)

INFORMATION SUPPORT BY LIBRARIES TO OPPOSE HATE SPEECH

A recent sociological study by the Kyiv International Institute of Sociology, Internet Security, has shown that young people are more likely than other groups to encounter hate speech and, unfortunately, they tend to ignore it. The university community always upholds the principles of tolerance and denial of all forms of discrimination. Therefore, every year, with each new admission of students, the institution of higher education faces the task of finding out the level of students' understanding of this problem, to organize and conduct educational work in this direction. The role of the library in these processes can be related to conducting surveys, information support, mediation of educational activities.

Keywords: hate speech; tolerance; tolerance policies in higher education institutions

Наукова бібліотека Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова разом із факультетом української філології та літературної творчості в 2021-2022 рр. реалізують науково-практичний проєкт «Не толеруймо мову ворожнечі!». Передумовами дослідження стали не пов'язані одна з одною формально, але споріднені концептуально події. По-перше, університет сформував нову стратегію розвитку на п'ять наступних років, де чітко задекларував сповідування низки демократичних і гуманістичних цінностей, серед яких толерантність посідає чільне місце. По-друге, кафедри української філології та кафедра журналістики університету взяли до розробки наукової теми «Дискурс ворожості та шляхи його долання: мова, література, масмедійний узус». По-третє, у квітні Київський міжнародний інститут соціології провів опитування

«Безпека в Інтернеті» [3], яке в одному з аспектів стосувалося проблем сприйняття молодими людьми hate speech. Один із результатів змусив насторожитися: 19,8 % опитаних респондентів віком 15+ вважають агресивні висловлювання скоріше або повністю припустимими. Без перебільшення ці висновки засвідчили необхідність здійснення просвітницької та виховної роботи зі студентами, а також створення певних ресурсів і методичних матеріалів, які допомагатимуть проводити заходи такого роду.

Реалізація **науково-практичного проєкту «Не толеруймо мову ворожнечі!»** запланована на період із червня 2021 до червня 2022 року і розрахована на два етапи. Етап I передбачає виконання локальних внутрішньоуніверситетських завдань, пов'язаних із продукуванням методичних матеріалів для популяризації толерантності та налагодженням міждисциплінарної наукової комунікації з цієї теми. Етап II матиме на меті вихід на ширшу аудиторію завдяки створенню на сайті бібліотеки освітнього ресурсу, який може бути корисним не лише викладачам університету, а й освітянам загалом для проведення виховних заходів щодо протистояння мові ворожнечі. Цей ресурс міститиме бібліографічний посібник, посилання на актуальні інтернет-ресурси, довідник із слововживання, популярні презентації, форми з опитуваннями.

Ця доповідь присвячена проміжним результатам, які зафіксовані на **першому етапі проєктної роботи**.

Загальна концепція. Ми щороку починаємо працювати зі студентами першого курсу. Їхні компетентності щодо протидії агресивним мовленнєвим практикам залежать від багатьох факторів – шкільної освіти, політичної ситуації (наприклад, у роки виборчих перегонів), надзвичайних ситуацій (наприклад, війни чи пандемії) тощо. Для нас важливо зрозуміти, як університет може отримати відомості про рівень обізнаності нових здобувачів освіти щодо проблем, пов'язаних із мовою ворожнечі, і, відповідно, працювати методології своїх просвітницьких стратегій.

Термінологія. Беремо до уваги два найпоширеніші визначення – від Комітету міністрів Ради Європи і ОБСЄ: «Мова ворожнечі – будь-які форми самовираження, які включають розповсюдження, провокування, стимулювання або виправдання расової ненависті, ксенофобії, антисемітизму або інших видів ненависті на основі нетерпимості, зокрема вислови, які мають форму агресивного націоналізму або етноцентризму, дискримінації або ворожості щодо меншин» [4] і «Мова ворожнечі (мова ненависті, hate speech) – різноманітні види висловлювань, засновані на ворожнечі, що демонструють чи

розпалюють ворожнечу по відношенню до групи осіб чи окремої особи з причини її приналежності до групи» [2].

Мета – практичні кроки щодо втілення в життя задекларованих університетом цінностей, пов'язаних із популяризацією ідей толерантності.

Завдання: 1) проведення опитування студентів першого курсу; 2) оприлюднення аналітичного звіту щодо результатів опитування – своєрідної «підказки» для викладачів у їхній виховній діяльності; 3) створення бібліографічного онлайн-посібника (з можливістю його постійного оновлення), який містить офіційні, наукові та популярні джерела, присвячені питанням протистояння мові ворожнечі й популяризації ідей толерантності.

Методика опитування: проводиться серед студентів першого курсу онлайн (загалом у пілотному опитуванні взяли участь 52 особи), анонімно, містить відкриті й закриті запитання, з можливостями дати одну відповідь і з множинним вибором, запитання, які передбачають прямі відповіді й виконання завдань. Це опитування мало навчально-методичний характер і нерепрезентативне поза стінами університету.

Результати опитування. 1) 23,5 % респондентів висловили упевненість, що в деяких випадках припустимими є практики мови ворожнечі (далі – МВ). При цьому потрібно враховувати: більшість оцінюють її як негативне явище (83 % впевнені, що вона породжує в суспільстві конфлікт; 88,7 % заявляють, що для людей вербальна агресія має болючі наслідки), однак не вважають ці наслідки критичними персонально для себе (56,6 %), переконані, що МВ не впливає на їхні оцінки і судження (35,8 %), не сумніваються, що можуть вчасно виявити і нейтралізувати МВ (51,9 %). Тобто молодь визнає наявність загрози і небезпеки, але не для себе особисто, тільки стосовно інших. Цей парадокс самовпевненості вивчений і описаний у дослідженнях на Заході як ефект «третьої особи» [1]. 2) Серед опитаних 64,2 % визнали, що в школі їх не знайомили з поняттям МВ. Це тим паче прикро, оскільки 38,5 % вказали на те, що стикалися з МВ саме в стінах ЗСО. Найпотужнішими каналами передачі даних про МВ визнані Інтернет і телебачення (51,9 %) і ЗМІ/телебачення (15,3 %). Природно, в цих умовах, щоб молоді люди мали змогу отримувати точну і релевантну інформацію, освітянам слід активізуватися. Тим паче, що запит на неї є: хочуть бути поінформованими в цій темі 64,2 %, готові вести просвітницьку роботу 49,1 % респондентів. 3) Найчастіше МВ, на думку студентів, застосовується до груп населення, які дискримінуються за мовою спілкування (45,3 %), політичними поглядами і належністю до ЛГБТ (по 39,6 %), національністю і зовнішністю (по 35,8 %). Найбільше дискримінаційних стереотипів, на думку

респондентів, сформовано проти жінок (30 %), представників ЛГБТ (20 %), людей із зайвою вагою (12 %). Ці результати наочно демонструють, наскільки важливо перед проведенням занять чи просвітницьких заходів проводити опитування цільової аудиторії. У розмові зі студентами вочевидь варто обговорювати ті приклади, які є важливі саме для них і саме в конкретний момент. Якщо ж говорити про кейси, актуалізовані в ЗМІ або ж в інших країнах, інформація може бути сприйнята поверхово.

Перспект онлайн-посібника з МВ. На сайті НБ НПУ імені М. П. Драгоманова розроблено ресурс, який міститиме такі розділи: 1) Про проєкт (опис концепції); 2) Опитування (актуальні опитування, якими зможуть скористатися вчителі й викладачі, а також аналітичні звіти про проведені всеукраїнські опитування); 3) Події (інформація про навчальні та просвітницькі заходи); 4) Бібліографія з теми – покажчики офіційних документів, книг, статей, інтернет-ресурсів та відеоматеріалів; 5) Презентації (авторські презентації викладачів і студентів, які дадуть дозвіл відкритого доступу до їхніх матеріалів); 6) Пам'ятка із коректного слововживання «Уникаймо дискримінації в мовленні».

Висновки. 1. Освіт'янам варто більші зусилля докладати до проведення виховної та просвітницької роботи щодо політик різноманітності, толерантності, протистояння мові ворожнечі, наголошуючи на тому, що ігнорування проблеми чи ілюзорне відчуття безпеки можуть мати негативні наслідки. 2. Перед проведенням заходів на тему МВ варто здійснювати опитування для з'ясування рівня обізнаності аудиторії в темі та визначенні актуальних болючих точок, пов'язаних із цією темою. 3. Університетська бібліотека може виступити координатором інформаційних, наукових, навчально-методичних студій, оскільки МВ – проблема міждисциплінарна і потребує залучення фахівців із різних підрозділів і різних спеціальностей (журналістів, філологів, соціологів, психологів тощо).

Подяки. Автори доповіді висловлюють вдячність В. Б. Євтуху та І. П. Заїнчківській за консультації щодо проведення опитування і А. Марієнко за технічну розробку і підтримку сторінки на сайті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Guo L. Third-Person Effect and Hate Speech Censorship on Facebook / Lei Guo and Brett G. Johnson // *Social media + Society*. – April-June 2020. – 6 (2). – P. 1-12. – <http://surl.li/adjes>

2. Злочини на ґрунті ненависті: попередження та реагування : інформаційно-довідковий посібник для громадських організацій у регіоні ОБСЄ. – Варшава : Бюро з демократичних інститутів і прав людини ОБСЄ (БДІПЛ), 2015. – 92 с. – Режим доступу: <http://surl.li/aipth>

3. Мова ворожнечі і екстремістський контент в Інтернеті (Розділ VI) // Безпека в Інтернеті. Результати опитування жителів України у віці 12 років і старше. Аналітичний звіт / Київський міжнародний інститут соціології. – Київ, 2021. – 90 с. – С. 45-54. – Режим доступу: <http://surl.li/adixb>

4. Рекомендація N R (97) 20 Комітету міністрів Ради Європи державам-учасницям з питань «розпалювання ненависті» [Електронний ресурс] : прийняття від 30.10.1997. – Режим доступу: <http://surl.li/agfce>